

زخمی دیگر بر پیکر نیمه‌جان طبیعت ایران زمین - معصومه صفایی

در سکوتی غمبار، در کناره‌ای با امواجی نوازشگر پیکرهای بی‌جان؛ تا چشم کار می‌کند ساحل ماسه‌ای مرجانی آرام عمان است و لاشه‌های رو به اضمحلال دلفین‌های بازیگوش، این بار نیز تکرار فاجعه‌ای دیگر، و شاید خودکشی دسته جمعی معترضینی که فریاد خشمشان را کسی از اعماق آب نشینند. ۱۴۹ قطعه دلفین راه راه در ساحل روستاهای کلیرک و بیاهی‌جان، شرق خارک واقع در ۳۰۰ کیلومتری بندرعباس در طی ماه‌های مهر و آبان جان خود را از دست داده‌اند. ۷۹ قطعه آنها به طور پراکنده و ۷۰ قطعه به صورت جمعی، و تاکنون نه علت مرگ این ۱۴۹ دلفین معلوم شده و نه بعد از ۲ سال مرگ ۶۴ دلفین سال ۸۲ که ممکن است همچنان در دست بررسی باشد. ارگان‌های متولی امر یعنی سازمان شیلات و سازمان حفاظت محیط زیست نیز هیچ یک حاضر به پذیرفتن مسوولیت نیستند. سازمان حفاظت محیط زیست وجود هرگونه آلودگی در بافت‌های دلفین‌های مورد آزمایش، که در باب سلامت و فساد آنها نیز حرف و حدیث بسیار است را تکذیب و سازمان شیلات نیز منکر دخالت صیادان صنعتی و کشتی‌های صیادی می‌شود، آنها می‌گویند: «ماهگیران همگی آموزش دیده‌اند و خود بر مسایل اینچینی واقفند، آنها به دلفین‌ها به عنوان یک حیوان مهربان و کمیاب علاقه‌مند هستند و اصلاً صید دلفین‌ها را نشانه بدقابالی می‌دانند.» اما آیا تورهای عظیم صیادی نیز با علم به این مسأله در صید، انتخابی عمل می‌کنند؟ اما شیلات با توضیح اینکه تورهای محاصره‌ای که برای صید تن ماهیان استفاده می‌شوند، به طول ۱ تا ۱/۵ کیلومتر به صورت پیاله‌ای عمل می‌کند و زمان ریخته شدن آنها در دریا تا بالا کشیدن چند ساعت است و با توجه به ضرب هوشی و سرعت بالای دلفین‌ها و وجود وقت و فضای کافی برای فرار دلفین‌ها از داخل تورها، کاملاً دخالت تورهای صیادی در کشتار دلفین‌ها را رد می‌کنند. اما مهندس هوشنگ ضیایی استاد دانشگاه و نویسنده کتاب مرجع راهنمای صحرایی پستانداران ایران با اعتراض به روش‌های ماهیگیری صنعتی مرسوم در آب‌های جنوبی ایران می‌گوید: «دلفین‌ها پستانداران هوازی هستند و برای تنفس باید در فاصله زمانی ۱ تا ۵ دقیقه به سطح آب بیایند. بنابراین گرفتار شدن دلفین‌ها در تورهای صیادی یا باعث خفگی و مرگ آنها می‌شود و یا در صورت رهایی و فرار و یا آزادسازی توسط صیادان، به دلیل تقلا و خستگی زیاد و احتمالاً آسیب‌دیدگی دیگر انرژی کافی ندارند که به صورت مداوم برای تنفس بالا بیایند. بنابراین خود را به نواحی کم عمق می‌رسانند تا در شرایطی که شکمشان را روی ماسه‌ها گذاشته‌اند به راحتی از طریق بینی که خارج از آب است تنفس کنند. و در این شرایط با کمی پیشروی آب در ساحل گرفتار شده و می‌میرند.» در تأثیر این مطلب لازم به ذکر است که عده‌ای از دلفین‌های به ساحل نشسته در دهانه خور گنگان توسط مردم به دریا بازگردانده شدند اما پس از مدتی دوباره به ساحل برگشتند. پیرامون به وقوع پیوستن اینگونه فجایع در اتفاقی مشابه در سال ۸۲ انگشت اتهام به سمت کشتی صید صنعتی «آزادگان!» و اینبار متوجه کشتی صیادی «کوشا ۲» است. هرچه که هست صیادان و مردم محلی مصرانه صیادان صنعتی را مقصر می‌دانند. گفته‌ها حکایت از آن دارد که به دلیل کاهش میزان ذخایر تن ماهیان در دریای عمان صیادان به محض رسیدن به گله‌ای از این ماهیان بی‌محایا تورها را در آب رها کرده و بی‌توجه به احتمال گرفتار شدن دلفین‌ها آنها را نیز به همراه تن ماهیان بالا می‌آورند. در بخش محیط زیست میراث خبر نیز در خصوص این مسأله چنین آمده است: «یکی از کارشناسان اعلام کرده است که یکی از کشتی‌های صیادی پس از رویت گله تن ماهی‌ها در کنار دلفین‌ها در اوایل مهرماه سال جاری با مرکز تماس گرفته و کسب تکلیف می‌کند، اما به او دستور توری‌ریزی داده می‌شود و پس از آن مردم ساحل نشین جاسک به طور مداوم شاهد به ساحل آمدن لاشه دلفین‌ها می‌شوند.» اما مسوولان امر با تکذیب این مسأله می‌گویند: «کاپیتان کشتی نیازی به کسب اجازه ندارد و هر زمان که خود تشخیص دهد توری‌ریزی می‌کند. ما نمی‌توانیم دور از محل به او بگوییم چه زمانی تور خود را به دریا بریزد و چه زمانی نه. ما فکر می‌کنیم تشعشعات زیردریایی‌های آمریکایی با تأثیر بر مغز دلفین‌ها باعث بیماری و به ساحل آمدن آنها و در نهایت مرگشان شده است.» اما گروه متخصصان دلفین‌شناس اتحادیه جهانی حفاظت IUCN مهم‌ترین عامل تهدید و کشتار دلفین‌ها در دهه‌های اخیر را ادوات صیادی می‌دانند. صید بیش از ظرفیت، از بین رفتن زیستگاه و

کاهش منابع غذایی نیز از تبعات صیادی ناپایدار است. آنها درباره خودکشی دسته جمعی دلفین‌ها می‌گویند: «دانشمندان هنوز در خصوص عامل اصلی بروز این مسأله به اتفاق نظر نرسیده‌اند، اما شیوه خاص شکار در عمق کم سواحل توسط دلفین‌های تازه‌کار و گرفتار شدن در تغییرات جزر و مدی سواحل می‌تواند در این امر تأثیرگذار باشد.» گروهی معتقدند از آنجا که دلفین‌ها حیوانات بسیار حساس و عاطفی هستند گرفتار شدن یکی از اعضا گروه در ساحل و فریادهای آن، دیگر دلفین‌ها را نیز به ساحل می‌کشاند و آنها به صورت گروهی در ماسه‌های ساحل گرفتار می‌شوند. اما در سواحل جنوبی ایران قوی‌ترین گزینه مورد بررسی عواقب صیادی صنعتی ناپایدار است. چنانچه شکوایه‌هایی نیز در چند سال اخیر توسط مردم و صیادان محلی تنظیم و به مراجع عهده‌دار مسوولیت حفظ میراث طبیعی از جمله شیلات و محیط زیست ارسال شده است که متن یکی از شکوایه‌های موجود در میراث خبر را می‌توانید در زیر بخوانید:

شکوایه شاهدان عینی با بیش از ۱۴۰ امضا:

مدیر کل محترم شیلات استان

«جهت اطلاع، ما امضاکنندگان ذیل در مورخه ۸۲/۷/۲ جهت صید گیدر (ماهی تن) رفته بودیم. تعداد سه فروند کشتی متعلق به شرکت آزادگان به روش پرساین مبادرت به صید تن به همراه دلفین می‌نمودند که با اعتراض ما صیادان رویه‌رو شده که در این خصوص کارکنان کشتی با لحنی طلبکارانه که گویا دریا و ماهیان فقط متعلق به این شرکت می‌باشند!... گفتند: ما صید می‌کنیم. به کسی ربطی ندارد و به هر کجا شکایت می‌کنید مختارید، که با پرخاشگری بعضی از کارکنان آزادگان (۱) مواجه شدیم که به ناچار در مورخه ۸۲/۷/۲۱ اعتراض خود را با خبرنگار دریا در میان گذاشتیم. با توجه به اینکه دلفین حیوانی بی‌آزار و در پی پیدا کردن صید برای ما صیادان مفید می‌باشد، کشتی‌های مذکور به طور دسته‌جمعی دلفین‌ها را از بین می‌برند. لذا ضمن تأیید خبر، خبرنگار دریا جهت اثبات این خبر به عنوان شاهدان این ماجرای هولناک ضمن درخواست توقیف کشتی‌های مذکور آمادگی خود را جهت هرگونه پاسخگویی به عنوان شاهد اعلام می‌داریم. گیرندگان رونوشت: ۱- فرمانداری محترم شهرستان جاسک ۲- ریاست محترم دادگستری شهرستان ۳- مدیر مسوول هفته‌نامه وزین دریا

ضمن تأییدیه گزارش و گواهی امضاکنندگان ذیل شاهد عینی این قضیه بوده‌ام.» اما در خصوص مرگ دسته‌جمعی اخیر ۷۹ دلفین در ساحل جاسک تا اعلام رسمی علت مرگ، پرونده قضایی تشکیل نخواهد شد. چرا که به گفته علی علیا رییس دادگستری هرمزگان پیگیری این پرونده نیازمند شاکتی خصوصی و اثبات دخالت انسان در این مسأله است و در صورت اعلام سازمان حفاظت محیط زیست، این دستگاه قضایی آماده هرگونه پیگیری است. او با بیان اینکه علل مختلفی از جمله خودکشی دسته‌جمعی، یا برخورد شناورها با بعضی دلفین‌ها و غمناکی سایر دلفین‌ها و یا تغییرات اکولوژیکی و آلودگی محیط زیست دریایی می‌تواند باعث مرگ دلفین‌ها باشد، تشکیل پرونده را منوط به اعلام قطعی علت مرگ دلفین‌ها دانست. هر چند که نبوی معاونت محیط زیست دریایی سازمان حفاظت محیط زیست وجود آثار چنگ‌های صیادی بر بدن لاشه دلفین‌ها را تأیید و علت اصلی مرگ دلفین‌ها را گرفتار شدن در تورهای صیادی می‌داند، اما هنوز این مسأله به صورت رسمی اعلام نشده است. برخی از مسوولان نیز آسوده خیال با تکیه بر صندلی چرمی اتاق نه چندان امر ریاست این مسأله را امر عادی و مرسوم درسراسر دنیا می‌دانند. اما آیا هیچ راه حلی برای به حداقل رساندن این مرگ و میرها وجود ندارد؟ مهندس هوشنگ ضیایی در این باره می‌گوید: «در حال حاضر در بسیاری از کشورها از روش نصب سیستم‌های هشداردهنده در کشتی‌ها بروی تورهای صیادی استفاده می‌شود. این هشداردهنده‌ها با ایجاد امواجی خاص دلفین‌ها را که به دلیل کنج‌کاو و بازیگوشی معمولاً در اطراف کشتی‌ها پرسه می‌زنند و حتی با جست و خیز کشتی‌ها را تعقیب می‌کنند از اطراف کشتی‌های صیادی و تورها دور می‌کند و به آنها هشدار می‌دهد. اما متأسفانه شیلات ایران مجهز به این سیستم‌ها نیست و محیط زیست نیز نظارتی بر این امر ندارد.» قربانیان اخیر سواحل هرمزگان تنها دلفین‌ها نیستند. امسال تعداد زیادی نهنگ، لاک‌پشت و انواع ماهی‌ها نیز در سواحل جنوبی کشور جان خود را از دست داده‌اند. دلفین‌ها بیشتر از ماهی تغذیه می‌کنند. تعداد ۴۰ تا ۵۰ عدد دندان در هر نیمه فک، فیزیک این حیوان را برای تغذیه از ماهی سازش داده است. البته از سخت‌پوستان و نرم‌تنان نیز استفاده می‌کنند. دلفین‌ها معمولاً به طور دسته جمعی با سرعتی معادل ۶۴ کیلومتر در ساعت شنا می‌کنند. در موقع شنا به طور کامل از آب بیرون می‌پرد. بسیار بازیگوش است و اغلب در اطراف کشتی‌ها حرکت می‌کنند. و به همین دلیل همین رفتار بسیار مورد توجه مسافران کشتی‌ها است و در ایران به خصوص در آب‌های اطراف جزیره هنگام می‌تواند یکی از جاذبه‌های طبیعت‌گردی باشد. گاهی نیز در حال موج‌سواری مشاهده می‌شود. در اواسط زمستان یا تابستان در عمق ۱۰ متری جفت‌گیری می‌کند. پس از ۱۰ تا ۱۱ ماه یک بچه با طول حدود ۹۰ سانتیمتر می‌زاید. بچه‌ها در سن سه سالگی بالغ می‌شوند. طول عمر متوسط دلفین حدود ۲۰ سال است. دلفین‌ها پستانداران بی‌آزار و دوستان دیرینه انسان‌ها و ناجی قهرمانان بسیاری از افسانه‌های قدیمی‌اند.

آخرین نظرات

مدیر کل حفاظت محیط زیست استان هرمزگان در آذرماه گذشته طی نامه‌ای به دفتر نشریه نتایج تحقیقات کمیته ملی «بررسی علت مرگ و میر دلفین‌ها» را که با ریاست سازمان حفاظت محیط زیست و با عضویت سازمان بنادر و کشتیرانی، سازمان شیلات، شرکت ملی نفتکش، معاونین دریایی و طبیعی سازمان حفاظت محیط زیست، نماینده وزارت دفاع و نماینده سازمان دامپزشکی و مرکز تحقیقات شیلات و اداره کل حفاظت محیط زیست استان هرمزگان اداره می‌شود، این چنین اعلام کرد:

1 - علت مرگ و میر دسته جمعی دلفین‌های هر دو مورد (شهربور ماه و اوایل آبان ماه) مورد بررسی قرار گرفته و شواهدی در خصوص آلودگی نفتی مشاهده نشد.

2 - بنا بر گزارشات و مستندات موجود، در این فاصله زمانی- مکانی هیچ‌گونه شکوفایی جلبیکی (شکند قرمز) به وقوع نپیوسته است.

3 - مطالعات مربوط به عناصر سنگین، ترکیبات شیمیایی، مسمومیت و یا عوارض بیماری ناشی از ویروس‌ها در دست بررسی بوده و در اسرع وقت نتایج اعلام می‌شود.

4 - سایر موارد همچنان در دست بررسی است .

هدف از تحقیق، مطالعه نتایج حاصل از نمونه‌برداری‌ها، مطالعات میدانی مناطق مرگ و میر، مصاحبه با افراد بومی، بازدید از کشتی‌های پرساینر، کالبد شکافی اجساد دفن شده در ساحل کرتی و خور کنگان بوده که پس از طی مراحل مذکور شده مقرر شد نتایج در آینده نزدیک آرایه شود.

و اما سازمان شیلات:

موسسه تحقیقات شیلات ایران نیز که علل مرگ دلفین‌ها درجاسک را مورد بررسی قرار داده است، نتایج بررسی‌های خود را در گزارش مفصلی آرایه کرده که خلاصه آن به شرح ذیل است:

به ساحل آمدن دلفین‌ها از سوپی ممکن است يك فرآیند طبیعی بوده و از سوپی دیگر ممکن است نشانه و اعلام خطری در مورد بروز تغییرات نامناسب در اکوسیستم دریای عمان باشد.

علل مطرح برای ساحل‌گیر شدن و مرگ دسته جمعی دلفین‌ها و نهنگ‌ها

الف. در بسیاری از سواحل دنیا این پستانداران زیبا ساحل‌گیر شده و تعداد زیادی از آنها تلف می‌شوند. علل متعددی توسط دانشمندان مطرح شده است که می‌توان آنها را به دو گروه تقسیم کرد:

عوامل طبیعی

توفان، جریان‌های دریایی، جزر و مد در سواحل کم شیب، سواحل پرشیب ماسه‌ای، بیماری‌های عفونی و غیرعفونی،

شکارگران، تغذیه از ناحیه ساحلی، مسمومیت در اثر شکوفایی مضر جلبکی.

عوامل انسانی

فعالیت صوتی اکتشاف نفت و گاز، اصوات ایجاد شده توسط رادار در کشتی‌های نظامی و زیردریایی‌های نظامی آمریکایی،

آلودگی دریا، صید و صیادی، کشتیرانی.

ب. بررسی احتمال تأثیر هر عامل

از عوامل طبیعی، توفان و شکوفایی جلبکی براساس اطلاعات موجود، در زمان حادثه بروز نکرده است. جریان‌های دریایی مطرح نیز که در جذب دلفین‌ها به ساحل موثر دانسته شده‌اند شامل جریان آب سر پرتولید هستند که در منطقه موردنظر بروز چنین حالتی گزارش نشده است. در ضمن این جریان‌ها در صورت وجود فقط آنها را به سمت ساحل متمایل می‌کنند و نشانه‌ای از تأثیر مستقیم آنها در ساحل‌گیری دلفین‌ها وجود ندارد. بیماری‌های عفونی در دست بررسی است و لی تشخیص آنها در دلفین زنده امکان‌پذیر است و لاشه‌های موجود ارزش تشخیصی بسیار کمی دارند. نظر به وجود تعداد زیادی دلفین سالم در دریای عمان به نظر نمی‌رسد بیماری علت این واقعه باشد، هرچند در ریه يك دلفین انگل یافت شده که می‌تواند در ساحل‌گیری آن تأثیر داشته باشد. شکارگر عمده دلفین‌ها نهنگ‌های دندان‌دار بزرگ مثل نهنگ راهنما و نهنگ قاتل هستند. اطلاعی از این که در موقع حادثه این نهنگ‌ها در تعقیب دلفین‌ها بوده‌اند وجود ندارد ولی حضور این نهنگ‌ها در دریای عمان به طور پرتراکم گزارش نشده است و به نظر می‌رسد گریز از شکارگران نیز در بروز این حادثه نقش حادی داشته باشد. از عوامل انسانی، آلودگی دریا کمترین نقش را می‌تواند داشته باشد زیرا در درجه اول منطق توسعه نیافته و فاقد آلاینده‌های ورودی از ساحل بوده و در درجه دوم آلاینده‌های جاهای دیگر دنیا روی سایر دلفین‌ها نیز می‌بایست تأثیر مشابه نشان دهند که این اتفاق نیفتاده است. اکتشاف نفت و گاز ظاهراً در منطقه صورت نمی‌پذیرد و به نظر نمی‌رسد این عامل در صورت وجود، نقش تعیین‌کننده در این حادثه داشته باشد. صید و صیادی نیز نقش بسیار کمی در مرگ و میر دلفین‌ها در ایران می‌تواند داشته باشد زیرا روش‌های صید ماهی در ایران قادر به کشتن تعداد زیاد دلفین در یک زمان نیست.

متهم اصلی؛ سونارهای نیروی دریایی آمریکا

براساس گزارش کمیته علمی کمیسیون بین‌المللی نهنگ‌ها که یکی از بزرگ‌ترین ارگان‌های زیست‌شناختی نهنگ‌های جهان است، شواهد قانع‌کننده فراوانی وجود دارد که نشان‌دهنده نقش سونارهای دریایی آمریکا در تعداد زیادی از ساحل‌گیری نهنگ‌ها و دلفین‌ها در سالیان اخیر است. کنگره جهانی وابسته با IUCN مصوبه‌ای داشته و خواهان توجه بین‌المللی بر موضوع آلودگی صوتی و سونارهای نظامی دریا بوده است. در آمریکا نیز براساس قانون استفاده از این سونارها در مناطق حساس دریایی ممنوع است ولی ارتش آمریکا اجازه دارد در مناطق امنیتی از آن استفاده کند. احتمال این که خلیج فارس و دریای عمان برای ناوهای آمریکایی منطقه امنیتی محسوب شود زیاد است.

نظارت و گزارشگری: واحد بهداشت انسانی و محیط زیست شرکت گاز گیلان